

szer életében – el akarta húzatni az Emkében a nótát, ami arról szólt, hogy Magyarország az ő számára is haza: akkor is az, ha őt, a zsidót – aki itt született, akinek magyar az anyanyelve, akinek legközelebbijeit megölték, akít megaláztak és halálra kergettek – kisémmizték ebből a társadalomból.”

(Nota bene: A jelenetnek megvan a naivabb előképe Márainál. 1944-es NAPLÓ-jában ezt olvashatjuk: „Egy sárga csillagos gyerek, kinek szüleit és nagyszüleit vagonban elhurcolták a lengyel deportációs telepekre – a gyerek megmenekült, és egy intézetben él –, a vasárnapi ünnepségen verset szaval. Nyolcéves. A verset maga választotta. Ezt szavalja: »Magyar vagyok, magyarnak születtem, / Magyar nótát dalolt a dajka felettem, / Magyarul tanított imádkozni anyám / És szeretni téged, gyönyörű szép hazám.«”)

Két megrázó vallomás, két szellemileg (és minden más értelemben is) összemérhetetlen helyről, két egymást kiegészítő kép, az egyik talán az „ideális”, a másik a „torz” – ám a keret azonos, egy ócska dalocska, mely ekként mégis emberi, túlságosan is emberi. Bele kell törödnünk, hogy a hazaszeretet olykor egészen útszéli formában akarja kidalolni önmagát.

• • •

Pósfai György

ÚJABB MEGFIGYELÉSEK

Kitömött emberek

Ha az ember figyelmesen körülnéz, és nem csak fut a dolga után, sok minden furcsaságot felfedezhet. Amit megszokásból, felületesen elkönyvelünk magunkban, az valójában lehet, hogy egészen mást takar.

A minap egy szürke, novemberi reggelen, amint épp a szokásos buszomat vártam, szórakozottan figyelni kezdtem az egymás után tovagördülő autókat. Gyorsítás, lassítás, felzúgás, elhalkulás, állandó, monoton háttérzaj, a hajnali félsötétben jövő-menő lámpák – mintha minden normális lenne. Mégis, ahogy jobban figyelni kezdtem, észrevettem, hogy az autókban kitömött emberek ülnek. Merev tartásuk, előreszegezett tekintetük, fókuszátlan műszemük egyértelműen elárulta őket. Azok sem tudtak megteveszteni, akik úgy tettek, mintha telefonáltak volna, vagy a piros lámpánál a tükörbe bámulva látszólag a hajukat igazgatták.

Felszálltam a buszra, odaálltam a végébe, és elkezdődött a szokásos húszperces zötyögés. Megállás, ajtócsapódás, légfékkifújás, az ajtóban a felszálló emberek párás lehelete, újabb nekiindulás – én meg bambán rázkódtattam magam az ablaknál. Egyszer csak észrevettem, hogy az egyik felszálló utas kabátujjából szalmacsomó esik ki. Lopva körülnéztem, hát itt is, ott is szalmacsomók az ülések alatt, a kabátok deformálódva, a kalapok, sapkák félrecsúszva, a zilált haj között szénaszálak: a busz tele volt kitömött

emberrel! Úgy tettem, mintha semmit sem vettem volna észre, különben is, közben megérkeztem, úgyhogy leszálltam, és fejemet csóválva a dolgom után mentem.

Ettől kezdve egyre-másra fedeztem fel a furcsaságokat. Meghívtam például barátomat vendégségbe. El is jött feleségemmel, megbontottam egy üveg portóit, poharazgattunk, és egyre jobban belemelegedtünk a sztorizásba, amikor hirtelen belém nyilalt az érzés, hogy valami nincs rendjén. Diszkrétén, de alaposan megvizsgáltam barátomat, ahogy ott gesztikulált a kanapén, és észrevettem, hogy egy nagy darab ragasztót küldött maga helyett! A felesége igazi volt, de ő maga egy nagy, összeállt ragasztócsozó képében üldögélt ott, és itta a boromat! Mondanom sem kell, ettől kezdve alig tudtam figyelni a társalgásra, poénjaim szárazak voltak, történeteimet expresszivitás nélkül, mélyen saját színvonalam alatt adtam elő. Mert közben csak arra tudtam figyelni, mint mocorog barátom a kanapén; amikor előredől és félig felemelkedik, hallom-e azt a bizonyos kellemetlen, surcogó hangot, amit a bolyhos kárpittól elváló, félig száraz ragasztódarab ad! Nemrég húzattunk új kárpitot az ülőgarnitúrára!

És ez így ment tovább. Jól megnézve látszott, hogy a könyvtárban könyvek helyett száraz haltetek sorakoznak a polcokon, a konyhában a csótányok valójában elektromos alkatrészek, egy teljes lakótelepet behálózó áramkör részecskéi, az ablakok a semmibe néznek, a külvilág képét csak vetítik rájuk, a reggel vásárolt friss kenyérről délutánra kiderül, hogy igazából egy felpuffedt, dögölt kutya...

Gondoltam, ha így állunk, én se strapálom magam. Tulajdonképpen a barátomnak is igaza volt a ragasztóval. Bár egy darabig haragudtam rá, fel kellett ismernem, hogy nem is választott rossz megoldást. Én is szeretnék sok mindent csinálni, máshol lenni, a kötöttségektől szabadulni. Amúgy is kezdett az alsótestemmel meglazulni a kapcsolat, elválasztottam hát középen magamat, és az alsó feletem beküldtem a munkahelyemre dolgozni. Simán ment minden, a lábam tudta az utat, bent meg persze senki nem vett észre semmit. Felsőtestemet ókori torzóként a múzeumban alkalmas talapzatra helyeztettem, onnan mustrálgatnom most a bámész turistákat, a kisgyerekeknek lopva barackot nyomok a fejére, a csinos nőknek meg pajkosan belecsípek a fenekébe. Úgy vélem, ennyit megengedhet magának egy nyilvánvalóan ártalmatlan felsőtest, és ahogy észreveszem, ők sem bánják különösebben...

De a legjobb az egészben, ami a fejemmel történt. Nem tudtam, mihez kezdjek vele, és a kanálisba dobattam. Jött egy nagy zivatar, hirtelen áradat, és kimosott a patakba, onnan a folyóba, és hamarosan ott bukdácsoltam az óceánon. Hahó! Hát éppen ez az, amire mindig vágytam! Utazgatni, világot látni, a szelek szárnyán vándorolni... Jó nagy fülem van, kicsit mozgatni is tudom, a vitorlázás elméletével tisztában vagyok, a gyakorlatot hamar megszerzem. Alkalmas szélben csak úgy röpködök a habokon, mint valami szárnyas kókuszdió, fel a hullámhegyre, le a völgybe, sistergő tajtékon... Még azt sem bánom, hogy sokat kell pislognom a sós víz miatt, meg hogy néha sirályok telepednek a fejbűbomra, és kíváncsiságból rojtosra csipkedik a fületem.

Szeretném először bejárni a nevezetesebb helyeket, fokokat és tengerszorosokat, forgalmas kikötőket, aztán majd idővel lenyugszom, megtelepedem egy kristálytisza vizű lagúnában, s le-lebukva ijesztgetem a fürdőző, virágfüzérés bennszülött lányokat... Talán nem ér baj addig. Múltkor egy cápa eredt a nyomomba, el akart nyelni, de úgy beleharaptam, hogy visítva elszaladt. Éles a fogam, és igen nagyra tudom tátani a szájamat.

Az utazó reggelije

Leszeltem egy szelet szalámikarikát, és lassan, élvezettel rágcsálni kezdtem. Csak úgy magában, kenyér nélkül. Ekkor haladt el előttem harmadszor az aktatáskás úr. Megszólítottam.

– Ne haragudjon, uram, de ön háromszor jött elő ebből a bódéból, és egyszer sem láttam bemenni. Tudom, hogy semmi közöm hozzá, ráadásul ennek a bódének a funkciója is arra készített, hogy illendőségből csöndben maradjak, de hát megöl a kíváncsiság, hogyan csinálja.

– Utazó vagyok – válaszolta reflexszerűen az úr, ahogy kérdéseimre lépteiben pillanatra megakadt. Tétován elnézett fölöttem, és bizonytalanul meglendítette régimódi, disznóbőr aktatáskáját; a mozdulat kétféle készletésre utalt: egyszerre akart továbbhaladni, és leülni mellém a padra beszélgetni.

Levágtam egy újabb szalámikarikát, hüvelykujjal a bicskapengén tartva, kicsit feléje emeltem, s közben valami ilyesmi hangot hallattam: hm? Ez a kis gesztus elbillentette a habozás mérlegét. Az utazó mellém telepedett, elvette a szeletet, és szórakozottan rágcsálni kezdte.

Az igazat megvallva egyáltalán nem készült megölni a kíváncsiság, abban sem voltam biztos, hogy valóban jól figyeltem-e, és tényleg folyton csak egy irányban közlekedett-e a bódé viszonylatában. Egyszerűen sok az időm, szeretek itt a parkban üldögetni és mindenféle furcsa emberrel szóba elegyedni.

Ez az ember pedig kellően furának nézett ki. Nemcsak aktatáskája, hanem ballonkabátja és vastag keretű szemüvege is ódivatú volt. Valahogy az egész emberből időszag áradt.

– Hová utazik? – kérdeztem, hogy kérdezzek valamit.

– Hol a múltba, hol a jövőbe – válaszolta az úr.

– Á, szóval időutazó! – jegyeztem meg könnyedén, mintha nap mint nap találkoznék ilyenekkel. De most már mindegy, járjunk a végére a dolognak, gondoltam. – Na és hogyan csinálja? Talán abban a bódében van valami szerkezet?

Az utazó elmosolyodott.

– Szó sincs róla, semmiféle szerkezet nem igényeltetik. – Kicsit elgondolkodott, aztán rám nézett.

– Komolyan érdeklő a dolog? Mert éppen elmesélhetem.

Biztatóan bólintottam – miért ne hallgatnám meg? Az idővel én is meghitt viszonyban vagyok, bőséggel rendelkezem vele, ha utazgatni nem tudok is benne.

– Kezdjük a múlttal – fogott bele az utazó. – A trükk egyszerű, de a kivitelezés sok gyakorlatot kíván. Fel kell idézni a múltbeli életéből egy pillanatot, elképzelni az egyszer már megélt helyzetet. Ez persze még nem időutazás, csak szimpla emlékfelidézés. Ahhoz kell a gyakorlat, hogy minden apró részletre kiterjedően fel tudja idézni az adott szituációt. Láss a képet a legteljesebb felbontásban, érezze az illatokat, hallja a háttérhangokat. Tökéletesen élje bele magát az akkori helyzetbe, élményszerű valósággá váljon a képzelet teremtette világ.

– De hát ez nem az igazi! – tiltakoztam. – Hiszen nincs ott a régmúltban a maga testi-lelki valóságában, és változtatni sem tud semmin, csak az emlékei között bolyong!

– Mi az idő, hogy abban testi-lelki valóságban meg lehessen jelenni? – kérdezett vissza az utazó. – És honnan veszi, hogy valamit a világban meg lehet változtatni? Min-

den úgy van, ahogy van; ez nem egy gépezet, amibe bele lehetne piszkálni. Különbözik ha közben olyasmin gondolkodik, hogyan változtasson meg valamit a jövőjére nézve, akkor az azt mutatja, hogy nem sikerült beleélnie magát az elmúlt helyzetbe, nem utazik, csak emlékezik. Utazáskor fel sem merül az ilyen visszamenőleges okoskodás, csak az akkori pillanatot létezik, akkor pedig nem ismert semmit a majdan bekövetkező eseményekből.

– Hohó! Ha ennyire azonosan éli újra a korábbi helyzetet, akkor arra sem gondol, hogy a jövőből jött, következésképp elfelejt oda visszatérni! – vágtam közbe, és úgy éreztem, most megfogtam a fickót, de az csak a fejét ingatta.

– Tulajdonképpen igaza is lehetne – válaszolta –, nem is alkalmas bárki az időutazásra. Ahhoz eredendő beállítottság kell. Folytonos vágyakozás, kielégítetlen sóvárgás. Az utazó mindig idegennek, sutának érzi magát a saját bőrében, úgy érzi, nem oda tartozik, ahol éppen van, benne motoszkál, hogy létezik számára valahol egy másik, bizonyára harmonikusabb világ.

Látva fájdalmas grimaszát, szinte megsajnáltam az utazót. Megkínáltam még egy szalámikarikával. Valami azért még furdulta az oldalam.

– És mi van a jövővel? Oda hogyan képzeli magát?

Az utazó fújtatott egyet, aztán belekezdett:

– Talán volt már úgy, hogy tudta, valami esemény be fog következni az életében, el is képzelte, hogyan, aztán egyszer csak azt vette észre, hogy el is jött az a pillanat. Mondjuk előadást kellett tartania nagy hallgatóság előtt egy hét múlva, izgult is előre, elképzelve, hogy ott fog állni a pódiumon, hölgyeim és uraim, mondja a mikrofonba, és aztán egyszer csak tényleg ott áll a pódiumon, és azt mondja: hölgyeim és uraim. Közben persze eltelt egy hét, de ott a pódiumon úgy érzi, a korábbi elképzelt pillanat azonnal valósággá vált. Tulajdonképpen időgyorsításnak is nevezhetném ezt a trükköt. Kezden el ilyen, a jövőben bekövetkező eseményeket elképzelné, és meglátja, egyre gyorsabban tud a jövőbe ugrani.

– Álljunk csak meg egy pillanatra! – tiltakoztam. – Hiszen így csak olyan eseményekre tud előreugrani, amelyekről tudja, hogy biztosan bekövetkeznek! De még így is, pontosan nem tudhatja, hogyan fog lezajlani például az előadás, hogyan tudja így beleélni magát a pillanatba.

– Csak részben van igaza – ingatta megint fejét az utazó. – Miért ne képzelhetne el bizonytalan vagy éppen valószínűtlen eseményeket is? Ha nem következnek be, nem sikerül az időugrás, de ezzel semmi kár nem érte, ezt észre sem veszi. Végtelen sok szituációt elképzélhet, azokból végtelen sok be is következhet. Száguldhathat az időben, ahogy csak akar! Szemben a múlttal, itt nem kell pontosan ismerni a bekövetkező helyzet részleteit, az időgyorsításnál elég néhány kapaszkodó pont, hogy ráismerjünk a megérkezésre. Vegyük megint az előadást! Elég, hogy ott állok az akármilyen pódiumon, kezemben a mikrofon, azt mondom, hölgyeim és uraim, és rajtam van ez a kabát meg szemüveg. Apró trükk, de mindig ezeket hordom, ez is segít a ráébredésben.

Az idegen némileg fáradtan elhallgatott, talán úgy érezte, hiába beszél, nem tudja pontosan átadni nekem, amit gondol, érez és művel, és ebben volt is némi igazság. Azért még egy ellenvetést megkockáztattam:

– Próbálok megérteni, amit mond. De mindebből arra jutok, hogy csak a saját életének eseményei között tud ugrálni. Esmélése előtti időkről nem lehet olyan pontos képe, hogy igazán bele tudja élni magát, a távoli jövőbe pedig hiába próbál ugrani, ha oda soha nem érkezik meg.

Az utazó ezúttal egyetértően bólintott:

– Ebben teljesen igaza van. De ne higgye, hogy ez bármi korlátozást jelentene. Bár-mikor bárhová ki-be lépkedhet a saját életében, akárhányszor, ez végtelen hosszúsá-gúvá teheti az életét. Gyakorlatilag örökké él. És biztos-e benne, hogy létezik a világ a saját tapasztalásán, a saját életén túl? Mert én egyáltalán nem tudom, de nincs is je-lentősége.

Ezzel az idegen hóna alá vette aktatáskáját, és fel akart állni, hogy elmenjen. Meg-ragadtam a kabátujját:

– Csak még egy kérdés. Miért használja annyiszor ezt a bódét? Van valami különös jelentősége?

Az utazó ismét bólintott:

– Tudja, annyit utazgattam már, fogalmam sincs, hol is járok. Nem tudom, mikor indultam, hányszor és hová léptem, bevallom, kicsit elvesztettem a talajt a lábam alól. Ebben az örökös utazásban kell egy biztos pont. Nekem ez a fix bódé a biztos pont, ne-kem ez egy nyugodt – utazáskor amúgy is kardinális funkciójú – hely. Mondhatnám, az otthonom – hajolt felém búcsúzóul az utazó, majd felállt, és eltávozott a bódéval el-lenkező irányban.

Csak aztán nehogy valami baj érje, és én megszűnjek – néztem utána. Mert amit mondott, abból az következik, hogy engem is csak az ő képzelete teremtett, különben nem láthatnám egymás után háromszor valóságosan megjelenni. De túl sokat nem ér-demes ezen gondolkozni, mert még megfájdul a fejem. Legfeljebb annyit teszek, hogy most próbaképp elképzelem, hogy holnap reggel ott ülök a bódében, és azt fogom gondolni, hogy ezt tegnap elgondoltam, és lám, már ide is ugrottam az időben... Majd meglátjuk.

Egyébként valószínűnek tartom, hogy csak én nem figyeltem jól, és az utazó – kö-zönséges, locsogó, parki léhűtő, mint én magam – valójában egyszerűen mindannyi-szor visszasétált a bódéba, mert hasmenése volt.

Visszagondolva: elfelejtettem megkérdezni, mire lenne jó ez a nagy utazgatás. Ke-resni a valódi nyugalmat? Nekem éppen elég nyugalmas itt a padon, üldögelni a nap-sugárban, szunyókálni, eszegetni... Tényleg! A szalámi! De nem, az megvan, itt van mel-lettem a padon az alig megkezdett rúd.

Többszörös keringő

A hídon három kötényruhás, főkötős kislány áll. A karfára hajolnak, nevetgélnek, néz-nek lefelé a csillogó, tiszta vízbe. Az egyik karja nyújtva, követ készül elengedni, a ha-lakat megriasztani.

Mögöttük a parkban farácsos, hatszögű pavilon áll, padokkal, tucatnyi zenésszel. Fúvósok és ütősök, előttük kék egyenruhás karmester, fehér kesztyűs kezét magasra emeli.

A pavilon előtt füves tér táncoló párokkal. Könnyű, nyári, elegáns öltözékben, a nők hosszú, világos ruhában, a férfiak kalaposan forgolódnak a gyepen. Középen alacsony, idős pár, egészen megöszültek, most egymás karjára támaszkodnak, lassú, de biztos mozdulatokkal lépkednek. Mellettük mohó férfi gyöngé nőre hajol, a nő elutasítóan hátradől, karjával próbálja távol tartani partnerét. Amott ifjú pár, egymásba feledkez-nek, összefonódva keringenek. Délceg úriember elegáns hölgygel a karján a táncolók

közé tart, egyszerre lépnek. Egy kövér férfi jókedvűen kurjant, egyik karja a magasban, másikkal mosolygós párját forgatja. Fiatal, suttyó gyerek szalad át a táncoló kör szélén, társát kergeti, aki már a fák között jár, és vigyorogva visszales.

Jobboldalt csillogó tó széle, gyöngén fodrozódik a víz a csónak körül, hárman ülnek benne, a fiatalember megmeríti az evezőket, a két hasonló korú hölgy gondtalanul hátradől, arcát a nap felé fordítja.

A táj jobb felső sarkában madárcsapat húz az égen.

A kislányok a híd karfájára dőlnek, a követ tartó kéz most kinyílik, a kő esni kezd, a lányok felkacagnak, egyikük fejét hátraveti, a karmester feléjük pillant, a fúvósok szemükkel követik a karmester tekintetét, közben fújják tovább, a pavilonra árnyék vetül, forgósél repít egy papirost, a táncosok forognak, a mohó férfi arcára kiül a vágy, szeme kidülled, még erősebben karolja az egészen hátrahajló nő derekát, a kő a vízbe csapódik, szétriadnak a halak, a kislányok felkacagnak, a karmester még mindig feléjük néz, a fiatal pár egybefonódik, az úriember leveszi a kalapját, és az elegáns hölgy felé fordul, a kövér férfi elengedi párja kezét, és megfordul a sarka körül, a kamasz gyerek a fák között szalad, karját nyújtja félreugró társa felé, a kiemelkedő evezőkről visszacsorog a víz, árnyék vetül a fiatal nők arcára a csónakban, a táj jobb felső sarkában madárcsapat húz.

Nem, a kő visszaemelkedik a kislány kezébe, a karmester el sem fordult a zenekartól, az öreg pár elfárad, a mohó férfi kiegyenesedik, a fiatal pár zavartan szétbontakozik, a délceg úr mond valamit partnerének, a kövér megáll, és homlokát törli, a suttyó gyerek nem szalad tovább, leül a földre, a csónakos fiatalember játékosan meghimbálja a csónakot, a hölgyek finoman felsikoltanak, a madárcsapat szétrebben.

Nem, a főkötős lány egyik társához vágja a követ, és elszalad, forgósél támad, hajtja a port, a karmester az égre néz, a fúvósok hangja megbicsaklik, a mohó férfi ingerülten ellöki a nőt, a hosszú ruha elszakad, a kövér a szívéhez kap, az öregek eltűnnek, az elegáns nő pofon vágja az úriembert, kalap röpül, a suttyó gyerek a földön hemperreg, társa családottan les a fák mögül, a csónak egyre jobban billeg, a madarak eltűnnek, nagyot dördül az ég, a kislány fejéből folyik a vér, a harmadik lány csak áll, leszakad az eső, bever a pavilonba, szaladnak a zenészek, a karmester felbukik a keresztbe futó gyerekekben, az öregek egy fa alatt lapulnak, a kövér férfi a földre rogy, párja a karját rángatja, a csónak felborul, elhal a sikoly, ömlik az eső, a villám belevág a fába, kirepül mögüle a leselkedő gyerek, a vérző kislány a földre ül, már egyedül van a hídon, a karmester csupa sár, a kövérré ráborul a párja, az úriember visszaüt, két nő a vízbe fullad, a szélroham szétszórja a madárcsapatot.

Nem, a kislányok még mindig a hídon állnak, egyikük kinyújtja karját, a nap szépen süt, a fiatal pár egybefonódik, a zenekar kitartóan játszik. Tovább lépünk, asztal gyümölcsökkel és lelőtt vadmadarakkal, mellette a székhez támasztott vadászfegyver, tovább lépünk, vándor kel át a folyón bottal a kezében, verőfény körülötte, tovább, téli tájban repülő lovas szán, kipirult arcú, pokrócba bugyolált társaság ül rajta, megint tovább, különös profilú püspökféle, aztán a három főkötős kislány a hídon, tovább lépünk, nem, visszalépünk, a lányok mögött farácsozatú pavilon, a fűvön folyik a tánc, tovább, gyümölcsök és vadmadarak, folyón átgázoló vándor, verőfényes téli tájban száguldó lovas szán, merész profil, ismét a három főkötős kislány, tovább.

Nem, vissza, ott állunk a hídon, kinyújtjuk karunkat, követ hajtunk a vízbe, mohón a nőre hajolunk, ellökjük, megint ráhajolunk, öregesen csoszogva forgunk, átszaladunk a táncosok között, belefújunk a hangszerbe, fehér kesztyűs kezünk rebben, na-

gyot kurjantunk, a követ levágjuk a halak közé, nem, a kő vissza a kezünkbe, a rejtőző fiú felé hajítjuk, a csónakot meghimbáljuk, az evezőt meghúzzuk, a nap kisüt, a villám lecsap, elázunk és gőzölögve száradunk, futtunkban felbukunk, a tiltakozó nőt ellökjük és magunkhoz húzzuk, a sikoly felcsap és elhal, összefonódunk, nyugodtan forogunk, vérzünk, kurjantunk és szétrebbenünk, a kő elröpi, nem, tovább és vissza, nem és tovább.

Somlyó György

MONOKRÓM-DUETT

felébredek
 cicát etetek
 cicát kergetek
 kádba ereszkedek
 kutatok keresek
 kulcsot szemüveget
 az eszemet
 megint álomba esek
 aztán feljvedek
 elő a gyógyszereket
 meg a narancslevet
 ágyat bevetek
 asztalt teritek
 megreggelizek
 sanyarú diéta-izek
 s vele a lelkiismeret
 hátha mégis sokat eszek
 s az is hogy minek
 azt enni amit nem szeretek
 szedek teszek veszek
 teszek-veszek-szedek
 kiszellőztetek
 rendet teszek
 jegyzetelek
 tervezetek
 hirtelen elrémülök
 hogy folyton *e*-vel rímelek
 hiszen ez őrület
 mint a kecskebak mekegek
 mint a levelibéka brekegek
 vagy mint a súlyos betegek
 he-be-he-be hebegek